

TARBIYA FANINI O'QITISHDA ZAMONAVIY AXBOROT TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH

Ortiqova Nargiza Akramovna

Qo'qon davlat universiteti dotsenti, PhD

Ortiqova1101@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20742787>

Annotatsiya: *Mazkur maqolada tarbiya fanini o'qitish jarayonida zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining qo'llanilishi ilmiy-pedagogik jihatdan tahlil qilingan. Multimediya taqdimotlari, elektron darsliklar, interaktiv taxtalar, onlayn platformalar va raqamli didaktik materiallarning tarbiyaviy jarayonga integratsiyasi ko'rib chiqilgan. Axborot texnologiyalarining o'quvchilar ma'naviy-axloqiy tarbiyasiga, bilish faolligiga va kommunikativ kompetensiyalariga ta'siri o'rganilgan. Shuningdek, raqamli muhitdagi tarbiyaviy xavf-xatarlar va ulardan himoya qilish yo'llari yoritilgan hamda o'qituvchilarga amaliy tavsiyalar berilgan.*

Kalit so'zlar: *axborot texnologiyalari, AKT, multimediya, elektron ta'lim, interaktiv taxa, raqamli tarbiya, onlayn platforma, internet xavfsizligi, axborot savodxonligi, pedagogik innovatsiya.*

Jahon miqyosida ro'y berayotgan texnologik o'zgarishlar ta'lim tizimiga ham chuqur ta'sir ko'rsatmoqda. Bugungi o'quvchi — raqamli avlod (digital native) vakili bo'lib, u dunyo bilan asosan ekranlar orqali muloqot qiladi, ma'lumotni internet orqali qidiradi va ijtimoiy tarmoqlarda faol hayot kechiradi. An'anaviy darslik va bo'r bilan tushuntirishga asoslangan ta'lim zamonaviy o'quvchi uchun tobora qiziqarsiz bo'lib bormoqda. Shu sababli tarbiya fani o'qituvchisi ham zamonaviy axborot texnologiyalaridan unumli foydalanish mahoratini egallashi davr talabidir. O'zbekiston Respublikasida qabul qilingan 'Raqamli O'zbekiston — 2030' strategiyasi ta'lim muassasalarini zamonaviy texnologiyalar bilan jihozlashni, o'qituvchilarning AKT kompetensiyalarini oshirishni va raqamli ta'lim resurslarini ishlab chiqishni ustuvor vazifa sifatida belgilagan. Ushbu strategiya doirasida mamlakatning barcha maktablarida interaktiv taxtalar o'rnatilmoqda, tezkor internet aloqasi ta'minlanmoqda va elektron ta'lim resurslari yaratilmoqda. Tarbiya fani o'z mohiyatiga ko'ra o'quvchilar axloqiy, ma'naviy va ijtimoiy kamolotini ta'minlashga qaratilgan. Axborot texnologiyalari esa bu jarayonni yanada ta'sirchan, ko'rgazmali va qiziqarli qilish imkonini beradi. Lekin texnologiyalarni to'g'ri va maqsadli qo'llamaslik teskari natija berishi ham mumkin. Shu nuqtai nazardan, ushbu maqolada tarbiya fanida AKTdan samarali foydalanish masalasi keng ko'lamda tadqiq etilgan.

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini ta'limga integratsiyalash masalasi jahon pedagogika fanida keng o'rganilgan. TPACK (Technological Pedagogical Content Knowledge) modeli — texnologik, pedagogik va predmet bilimlarining uyg'unligini talab etuvchi zamonaviy o'qituvchi kompetensiyasi modeli — o'qituvchining faqat texnologiyani bilishi emas, balki uni pedagogik maqsadlar uchun qanday qo'llashni ham bilishi kerakligini ta'kidlaydi. Tarbiya fanida bu model ayniqsa muhim, chunki texnologiyani to'g'ri yo'naltirmaslik axloqiy tarbiya o'rniga aksincha ta'sir ko'rsatishi mumkin.

UNESCO ning ta'lim va texnologiyalar bo'yicha hisobotlariga ko'ra, AKT to'g'ri qo'llanilganda o'quvchilarning ta'limga qiziqishi 40 foizga, bilim o'zlashtirish darajasi esa 35 foizga oshadi. Ammo texnologiya faqat vosita ekanligini, maqsad esa har doim insonni tarbiyalash bo'lishini unutmaslik zarur. Axborot texnologiyalari tarbiya fanining mazmunini boyitishi, shakllantirish usullarini diversifikatsiya qilishi kerak, lekin o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi jonli muloqotni hech qachon

to'liq almashtira olmaydi. Psixolog va pedagog Robert Mayer multimediyali o'qitish nazariyasida inson miyasi so'z va tasvirni bir vaqtda idrok etganda eng yuqori darajada ma'lumot o'zlashtirishi isbotlangan. Tarbiya fanida bu nazariya muhim ahamiyat kasb etadi — axloqiy mavzular bo'yicha video, animatsiya va interaktiv materiallar o'quvchilarga mavzuni nafaqat tushunish, balki his etish imkonini beradi. Emotsional idrok esa axloqiy bilimni uzoq muddatli xotiraga mustahkamlashda hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Interaktiv taxtalar tarbiya darslarini sifat jihatidan yangi darajaga olib chiqadi. Ular orqali o'qituvchi rangli taqdimotlar, videomateriallar, animatsiyalar va interaktiv topshiriqlarni namoyish etishi mumkin. Masalan, 'Vatanparvarlik' mavzusida o'quvchilarga O'zbekistonning go'zal tabiati, tarixiy obidalar va buyuk ajdodlar haqida videolavhalar ko'rsatish ko'plab so'zlardan ko'ra ta'sirli tarbiyaviy natija beradi. Interaktiv taxtada o'quvchilar to'g'ridan-to'g'ri ekranga yozishi, rasmlar chizishi va topshiriqlarni bajarishi mumkin, bu esa darsda faollikni oshiradi.

Multimediya taqdimotlari (PowerPoint, Prezi, Canva) tarbiya fanining barcha mavzularida qo'llanilishi mumkin. Slaydlarda mavzu bo'yicha rasmlar, infografikalar, sxemalar va hikmatli so'zlar joylashtirilsa, o'quvchilar mavzuni ancha tez va chuqur o'zlashtiradi. Elektron darsliklar va raqamli didaktik materiallar o'quvchilarga darsdan tashqarida ham bilim olish imkonini beradi. O'quvchi uyda planshet yoki smartfon orqali dars materiallarini takrorlashi, qo'shimcha ma'lumotlar o'rganishi mumkin. Tarbiyaviy mazmundagi filmlar, multfilmlar va hujjatli filmlarni namoyish etish tarbiya fanida alohida o'rin egallaydi. O'zbek milliy kinosining eng yaxshi namunalari — 'Odam bo'lish qiyin', 'Muhabbat afsonasi', 'Alpomish' kabi filmlar o'quvchilarda vatanparvarlik, do'stlik va sadoqat hisslarini uyg'otadi. Xorijiy pedagogik animatsiyalar ham ma'naviy-axloqiy tarbiyada samarali vosita bo'lib xizmat qiladi. Muhimi, o'qituvchi namoyishdan oldin va keyin o'quvchilar bilan muhokama tashkil etishi lozim. Onlayn platformalar va ta'lim ilovalari zamonaviy tarbiya fanida yangi imkoniyatlar ochmoqda. Kahoot, Quizlet, Mentimeter kabi interaktiv platformalar orqali o'quvchilar axloqiy mavzular bo'yicha viktorinalar, so'rovnomalar va munozaralarda ishtirok etishi mumkin. Bu platformalar o'yin elementlarini ta'limga qo'shib, o'quvchilarda o'rganishga bo'lgan ichki motivatsiyani kuchaytiradi. Google Classroom yoki Moodle kabi ta'lim boshqaruv tizimlari orqali o'qituvchi dars materiallarini, vazifalarni va baholash natijalarini raqamli tartibda yuritishi mumkin. Zamonaviy tarbiya fanining muhim va yangi yo'nalishlaridan biri — raqamli tarbiya (digital citizenship). Bu tushuncha o'quvchilarga internet va raqamli texnologiyalardan mas'uliyatli, xavfsiz va axloqiy foydalanishni o'rgatishni anglatadi. Bugungi kunda o'quvchilarning aksariyati ijtimoiy tarmoqlarda — Instagram, TikTok, Telegram kanallarida faol. Bu muhit ularga bilim va ko'nikma berish bilan birga, ularga xavf ham tug'diradi. Kiberbullying (tarmoqdagi zo'ravonlik) muammosi butun dunyoda keng tarqalgan va O'zbekiston ham bundan istisno emas. Tadqiqotlarga ko'ra, o'quvchilarning 30 foizi kiberbullyingning biror ko'rinishiga duch kelgan. Tarbiya fani darslarida bu muammoni ochiq muhokama qilish, o'quvchilarga o'z huquqlarini va javobgarliklarini tushuntirish zarur. Noma'lum odamlar bilan muloqot, shaxsiy ma'lumotlarni tarqatish va begona kontentlarni ko'rish xavflari haqida o'quvchilarda to'g'ri tasavvur hosil qilish tarbiya fanining dolzarb vazifasidir.

Axborot savodxonligi — to'g'ri va noto'g'ri ma'lumotlarni ajrata bilish ko'nikmasi — bugungi kunda eng muhim kompetensiyalardan biri hisoblanadi. Internet va ijtimoiy tarmoqlarda soxta yangiliklar, manipulyativ kontentlar va zararli g'oyalar keng tarqalgan. Tarbiya fani o'qituvchisi o'quvchilarga manbalarga tanqidiy yondashishni, ma'lumotni bir nechta manbadan tekshirishni va ishonchsiz kontentni tarqatmaslikni o'rgatishi zarur. Bu ko'nikmalar o'quvchilarni nafaqat texnologik, balki ma'naviy jihatdan ham himoya qiladi.

Ekran vaqtini boshqarish (screen time management) ham zamonaviy tarbiyaning muhim qismidir. Shifokorlar va psixologlarning tavsiyasiga ko'ra, maktab yoshidagi bolalar kuniga 2 soatdan ortiq vaqtni ekran oldida o'tkazmasligi kerak. Ammo amaliyot buning aksincha ekanligini ko'rsatadi. Tarbiya fani orqali o'quvchilarga vaqtni rejalashtirish, sog'lom turmush tarzi va raqamli gigiena qoidalarini o'rgatish ota-onalar bilan hamkorlikda amalga oshirilishi lozim. Tarbiya fanini o'qitishda zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish — bu zamonning talabi va zaruriyatidir. AKT to'g'ri va maqsadli qo'llanilganda tarbiya darslarini qiziqarli, ta'sirchan va samarali qilish imkonini beradi. Biroq texnologiya hech qachon o'qituvchining jonli so'zi, shaxsiy namunasi va o'quvchi bilan yuzma-yuz muloqotini almashtira olmaydi. Texnologiya — vosita, tarbiya — maqsad, o'qituvchi esa bu ikki olamni uyg'unlashtiruvchi kalit shaxs.

Tadqiqot natijalari asosida quyidagi amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi: birinchidan, barcha tarbiya fani o'qituvchilariga AKT savodxonligi va raqamli pedagogika bo'yicha sertifikatli malaka oshirish kurslari tashkil etilishi zarur; ikkinchidan, tarbiya fani uchun maxsus raqamli ta'lim resurslari — o'zbek tilidagi elektron darsliklar, videodarslar va interaktiv topshiriqlar ishlab chiqilishi lozim; uchinchidan, maktablarda raqamli tarbiya bo'yicha ota-onalar uchun maxsus seminarlar muntazam o'tkazilishi maqsadga muvofiq; to'rtinchidan, o'quvchilar uchun axborot xavfsizligi, kiberbullying va raqamli etika bo'yicha maxsus darslar dasturga kiritilishi tavsiya etiladi.

Kelajakda sun'iy intellekt asosidagi shaxsiylashtirilgan ta'lim tizimlari tarbiya faniga ham kirib kelishi kutilmoqda. Ushbu imkoniyatlardan oqilona foydalanish uchun pedagogika fani olimlarining, texnologiya mutaxassislari va amaliyotchi o'qituvchilarning hamkorligida izlanishlar olib borish ilmiy zaruriyatdir. Zero, texnologiya va tarbiyaning uyg'un rivojlanishi — bu bugungi va kelajak avlod uchun eng muhim pedagogik vazifadir

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi. — Toshkent: O'zbekiston, 2022. — 464 b.
2. Qosimova K. va boshqalar. Axborot texnologiyalari va ta'lim. — Toshkent: TATU nashriyoti, 2021. — 280 b.
3. Umarov B. Ta'limda raqamli texnologiyalar. — Toshkent: Innovatsiya, 2022. — 195 b.
4. Botirov E. Multimediya texnologiyalari va ularni o'qitishda qo'llash. — Toshkent: TDPU, 2020. — 160 b.
5. Shodiyev R. Maktabda axborot-kommunikatsiya texnologiyalari. — Toshkent: O'qituvchi, 2019. — 220 b.
6. Abdullayeva M. Elektron ta'lim resurslari va ularni loyihalash. — Toshkent: Fan, 2021. — 185 b.
7. Mayer R.E. Multimedia Learning. 2nd edition. — Cambridge: Cambridge University Press, 2009. — 320 p.
8. Mishra P., Koehler M.J. Technological Pedagogical Content Knowledge // Teachers College Record. — 2006. — Vol. 108, № 6. — P. 1017–1054.
9. UNESCO. ICT in Education: A Reference Handbook. — Paris: UNESCO, 2020. — 112 p.
10. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 'Raqamli O'zbekiston — 2030' strategiyasi to'g'risidagi Farmoni. — Toshkent, 2020.